

Hitler bajor
népviseletben,
1929

HITLER PÉNZZE

A *Mein Kampf* első kötete 1925-ben 400 oldalon, 12 márkás áron jelent meg a müncheni Eher Kiadónál. Eleinte különösebb siker nélkül; abban az évben 10 ezer példányt nyomtak belőle, s Hitler a bolti ár 15%-át kapta részesedésként, azaz tisztán 18 ezer márkát. 1926 karácsonyára megjelent a második kötet is. Kancellárságának első évében, 1933-ban azonban már több mint egymillió példány fogyott a könyvből, s nemsokára milliomos, majd multimilliomos lett. Hitler ettől kezdve – csak a művének köszönhetően – évi 1,5-2 millió márka bevételre tett szert. „A németek könyve” 1945-ig 12 milliós példányszámot ért el Németországban és több száz ezret további 20 országban, bár a nürnbergi per náci vádlottjai közül többen állították, hogy nem olvasták.

A MEIN KAMPF ÉRTÉKESÍTÉSE

Az 1923 novemberében Münchenben meghiúsult Hitler-puccs után a Franz Eher Utódai Német Nemzeti Kiadói Könyvkereskedés (Franz Eher Nachfolger, Deutschvölkische Verlagsbuchhandlung) már 1924. június első felében reklámozni kezdte az elítélt és letartóztatott Adolf Hitler könyvét. Tervezett címe *Elszámolás (Abrechnung)*, alcíme *Négy és fél éves harc a hazugság, butaság és gyávaság ellen* volt.

PÉLDÁNYSZÁM

A kötet megjelenését 1924 júliusára ígérték, ami rendkívüli optimizmusra vall, hiszen addig alig néhány oldal készült el belőle. A reklámban beharangozott tartalom is jelentősen eltért a könyv későbbi szövegétől. Max Amann azonban jó marketingfogással élt. A reklámcédula csábító ajánlatot tartalmazott: aki a megjelenés előtt megrendeli a könyvet, s befizeti az 5 márkás előleget, 12 márka helyett 10 márkáért kapja meg a kötetet. (Egy liter sör ekkoriban 60–90 Pfennigbe került.) A kiadó 3000 megrendelést gyűjtött össze, s az így szerzett előlegből fizették a nyomtatást, a könyvkötést, a terjesztést és a propagandát. A végleges példányszámot tízezerben határozták meg. A könyv nyomtatása 1925. július közepén kezdődött meg.

A könyv értékesítése azonban megakadt. Az 1926 decemberében megjelent második kötet – amelynek fel kellett volna lendítenie az első kötet értékesítését is – az olvasóknál mérsékelt érdeklődésre talált: 1927-ben csak 3543, 1928-ban pedig 2199 darab fogyott belőle, szintén 12 márkás áron. Ezért a második kötetből kinyomtatott 10 000 példány 1929-ig kitartott. A két kötetből összesen 23 000 példányt adtak el 1928 végéig. A kiadó 1930 májusában egy ún. népi kiadás mellett döntött: a két részt egy kötetbe kötötték, kisebb méretbe tördel-

ték és egyszerűbb papírra nyomtatták. A 24 márka helyett az új kiadást egyharmad árért, nyolc márkáért árusították. De más, hasonló terjedelmű kötetekkel összehasonlítva még mindig drága volt, mert azok általában 5-7 márkába kerültek.

Az NSDAP országos erősödése nyomán a könyv eladása is fellendült. A kiadó kezdetben óvatosan csak 10 000 példányt nyomtatott a népi kiadásból, de négyszer is utánnomást kellett rendelnie, hogy kielégítse az igényeket. 1932-ben, amikor a választásokkal zsúfolt évben az NSDAP majdnem mindenütt 30–40% között stabilizálta választási eredményét, a *Mein Kampf* addigi összes értékesített példányszáma 225 000-re nőtt. Az Eher Kiadó újabb, 2,85 márkás brosúradíjakkal állt elő, amelyből gyorsan több mint 20 000 példányt értékesített, az első kötetből ekkor is jelentősen többet, mint a másodikból.

Az NSDAP kormányra jutása nyomán a könyv eladása dinamikusabban növekedett, mint a párt taglétszáma. Hitler tűnt a jövő emberének; a párttagok száma az 1932 végi 720 000-ről 1933 májusára 2,5 millióra nőtt. A párt helyiségekben a plafonig álltak a regisztrálatlan belépési nyilatkozatok. 1933 októberére a *Mein Kampf*ból egymillió példányt szállítottak az üzletekbe, amely el is fogyott. A könyvek két müncheni és egy lipcsei nyomdában készültek.

Az egykötetes népi kiadás 8 márkáért és a szokásos könyvárakhoz igazított kétkötetes brosúráverzió 5,70 márkáért egyaránt kelendő volt. Az árkülönbség érezhető volt, de nem fájdalmas; kb. öt doboz cigaretta árának felelt meg. Emellett rövidesen készültek még különböző ajándék kiadások, félig vagy teljesen bőrkötésben, illetve „jubileumi kiadások”. Mivel 1934–1935-ben az eladás némiképpen visszaesett (380 000, illetve 350 000 példányra), a Német Ipar Birodalmi Rendje – feltehetően a birodalmi kancellária diszk-

Hitler példaképei: Otto von Bismarck (fent) és Erich Ludendorff (lent)

Hindenburg kancellárrá nevezi ki Hitlert, 1933. január 30.

rét nyomására – az első világháború és a „harcidőszak” súlyos sérültjeinek egy-egy példányt ajándékozott a könyvből. A frissen egybekelt párok esküvői ajándékként kaphatták meg. Az értékesítés folyamatosan növekedett, s 1938-ban éves szinten elérte a 900 000 példányt. 1944-ben már az 1027–1031. kiadásnál s összesítve 12,4 millió példánynál tartottak.

A kiadó 1932-től dolgozott a vakok számára Braille-írással megjelentető kötetten. A népi kiadás 782 oldala ebben a formában 11 kötetet tett volna ki, s 500 példány esetén 21,60 márkába került volna, amelyet a vakok sem tudtak volna megfizetni. Az Eher Kiadó ezért azt ajánlotta a német vakok marburgi intézetének, hogy kérjen anyagi támogatást a birodalmi kancelláriától. Hosszas bürokratikus huzavona után a *Mein Kampf* 1933 végén 3000 márkás támogatással, hat kötetben, 1100 oldalon a vakok számára is megjelent.

BEVÉTELEK

A *Mein Kampf* megírásának fontos motivációi közé tartozott Hitler számára a saját jövedelem biztosítása. Miután 1920. március 31-én elbocsátották a hadseregtől, Hitler nem rendelkezett állandó jövedelemmel. 1921. január-június között rendszeresen írt az akkor 11 000 példányban megjelenő *Völkischer Beobachter* című pártlapba. A. H. szignóval kerekén 40 cikke jelent meg, amelyekért tisztességes honorárium járt.

Az 1920-as évek elején főleg más szervezeteknél tartott vendég-előadói honoráriumokból s még inkább a jobb müncheni társaság tehetős szimpatizánsainak adományaiból élt, akik politikáló szórakoztatóként hívták meg szalonjaikba. Közéjük tartozott Dietrich Eckart völksich újságíró, Julius Lehmann és Hugo Bruckmann kiadók, a Berlinben és Münchenben élő Edwin és Helene Bechstein házaspár, valamint Ernst Hanfstaengl, a Harvardon tanult nagypolgárfiú. Az adományok teljes összegét nem ismerjük, miként azt sem, hogy ezeket Hitlernek vagy a pártnak nyújtották-e. Mindenesetre jelentős összegekről volt szó. 1923 augusztusában például Helene Bechstein négy platina- és ezüstgyűrűt, valamint két értékes textíliát adott át Hitlernek, aki 60 000 svájci frankos privát kölcsöne zálogaként használta fel azokat. Személyes élete kevés pénzt igényelt, mivel egy szerény albérletben élt,

néhány egyszerű öltönye volt, s ebédre általában meghívatta magát. Így hosszúra nyúlt tartózkodásai a Sternäcker-sörözőben vagy a Café Neumarban voltaképpen kevés kiadással jártak.

A pénzadományoktól függés azonban nem tetszett Hitlernek. Meggyőződése volt, hogy írásaival szélesebb közönséghez juthat el. Már az 1923. novemberi megghiúsult puccs előtt is jelentős mennyiségű pénz áramlott az NSDAP-rendezvények belépti díjaiból a pártkasszába, ha Hitler beszélt. 1922 áprilisában beszédeinek különkiadása, *Az „igazság” uszítói (Die Hetzer der „Wahrheit”)* olyan jól fogyott, hogy a *Völkischer Beobachter*nek második kiadást kellett jelentetnie. Amikor a lap 1923 februárjában átállt a munkanapokon történő megjelenésre, megnövekedett a kereslet iránta, s a példányszám napi 25 000 körül stabilizálódott. Az 1923. november 9-i sikertelen puccs után a pártot és újságját betiltották, a résztvevőket elfogták és bíróság elé állították. Az olvasók ugyan választhattak más völkisch vagy nacionalista lapok között, de egyik sem volt olyan radikális, mint a betiltott *Völkischer Beobachter*.

Landsbergi fogsága alatt Hitlernek lehetősége nyílt egy jól eladható könyv megírására. Néhány év múlva bizalmasa, Julius Schaub azt mondta, hogy Hitler a *Mein Kampf*ot csak „pénzszerezési propagandairatnak” szánta. Hasonlóan vélekedett egyik legfontosabb politikai támogatója, Gottfried Feder is: „Hitlernek dolgoznia kell, írnia, hogy pénzt csináljon.” Adóssága is volt: tartozott védőjének, Lorenz Rodernek a perköltség, a bajor igazságügynek a büntetés-végrehajtási költségek miatt.

Több kiadói érdeklődés ellenére Hiler gyorsan megállapodott Max Amann-nal, az Eher Kiadó ügyvezetőjével, s 1924. április 17-én megkötötték a szerződést a *Mein Kampf* egyedüli kiadói jogának átruházásáról az Eher Kiadónak. A könyv 10 márkás előjegyzési díjának 20 százalékát, vagyis 2 márkát, a 12 márkás eladási árnak pedig 16,6%-át kapta Hitler. Szabadulása után öt számjegyű előleget kért, amelyből – Hess szerint – több mint 20 000 márkáért megvásárolta a luxuskategóriájú, kompresszoros Mercedest, amely akkor még egyedi darab volt.

1925 közepén a müncheni adóhatóság is felfigyelt rá, ám adóbevallási

felszólításukra Hitler rövid, udvariatlan levélben válaszolt: „1924-ben és 1925 első felében semmilyen jövedelem nem volt.” Megélhetési költségeit hitelből fedezte, amelynek nagyságát nem ismerte. Az NSDAP házi bankjától, a Hansa Bank AG-től 45 000 márkás kölcsönt vett fel, amelynek kezelése Edwin Bechstein volt, aki végül a hitel nagyobbik részét és a kamatokat is kifizette. Az adóhatóságot azonban Hitler nem tudta egykönnyen lerázni, s kisebb háborúskodás kezdődött közöttük.

1929. október elején beköltözött a Prinzregentenplatz egyik hatalmas luxuslakásába, amely kilenc szobából, két konyhából, két kamrából és két fürdőszobából állt. A 397 négyzetméteres lakás 4176 márkás éves bérleti díját Hugo Bruckmann kiadó fizette.

1930-tól nagyobb bevételekre tett szert, mert a *Mein Kampf* eladása a kedvezőbb árú népi kiadás megjelenésével nőtt, s 1932-ben már 62 340 márkás bevétellel számolhatott. De kiadásai is emelkedtek: berlini látogatásai során kíséretével együtt a Hotel Kaiserhofban, a birodalmi főváros legjobb szállodájában lakott. 1931 szeptembe-

AZ EHER KIADÓ ÜZLETPOLITIKÁJA

A *Mein Kampf* megjelentetése és terjesztése kapcsán az Eher Kiadó kezdettől

komplex, átgondolt és rugalmas kiadói politikát folytatott, amelynek során a

propagandacélok és az üzleti nyereség összhangja valósult meg.

- 1 Engedményes áron (10 márká) gyűjtött megrendeléseket, 5 márkás készpénzes előfizetés ellenében; korai megjelenést (1924. július) és „politikai szenzációt” ígérve.
- 2 Az első, viszonylag kisebb példányszámú kiadás (1925. július) esetében árlefölözés (12 márká) érvényesült.
- 3 Magas szerzői honorárium: Hitler a 10 márkás előjegyzési díj 20 százalékát (2 márká), a 12 márkás eladási árnak pedig 16,6%-át kérte.
- 4 A vásárlói rétegigényekhez alkalmazkodó kiadványok megjelentetése (luxuskiadás, gyűjtők példánya, a népi kiadás félbőrben, házassulandók példánya, egykötetes, bibliapapírra nyomott „háti-zsák-” vagy „frontkiadás” stb.).
- 5 A kiadó 1928-ban lemondott a *Mein Kampf* folytatásának tekintett *Zweites Buch* megjelentetéséről, mert nem akartak konkurenciát a korábbi kötetnek, kézírata átdolgozásra szorult.
- 6 A kiadó 1930 májusában az ún. népi kiadás mellett döntött: a két könyvet egy kötetbe kötötték, kisebb méretre tördelték, s egyszerűbb papírra nyomtatták. A nagyobb példányszám árcsökkentést tett lehe-

tővé, s az új kiadást a korábbi 24 márká helyett egyharmad árért, 8 márkáért árusították.

7 Az NSDAP hatalomra jutását követően a megnövekedett vásárlói igények kielégítése érdekében több (3-4) nyomdát bíztak meg a nyomtatással.

8 A külföldi fordítási jogok eladása tartalmi korlátozásokkal járt: a külföldiek (kb. 20 országban) így csonkolt szöveget kaptak, mert a szerző kívánságára ezekből a verziókból kihagyták a külpolitikai részeket.

9 A különböző helyekről érkező társadalmi nyomás ellenére nem osztogatták ingyen a köteteket, legfeljebb kisebb árengedményt adtak. Még a Birodalmi Kancellária is alig tudott ajándékozási céllal 20 db ingyenes példányt szerezni magának az Eher Kiadótól. 1939-ben a Birodalmi Propagandaminisztérium a külföldi német könyvtárak számára 2-3000 példányt szeretett volna kapni a „Führer pénzügyi keretéből”. A kiadó a minisztérium kérését az NSDAP-hoz továbbította. Ott Rudolf Hess végül úgy döntött, hogy a kiadó 2500 példányt a hivatalos bolti áron, 7,20 márkáért, míg további 500 példányt díjtalanul szállít a minisztériumnak.

reben például háromnapos tartózkodásért hét szobában, étkezéssel 650 márkát fizettek. Hitler és kísérete a Kaiserhofban naponta többet költött, mint a havi német átlagkereset.

1933 elejétől a körülmények jelentős mértékben megváltoztak: Hitler honoráriumuma a népi kiadás esetében január 1-jétől 10%-ról 15%-ra, vagyis 1,20 márkára nőtt eladott példányonként. S alig hat héttel azután, hogy Paul von Hindenburg birodalmi elnök 1933. január 30-án birodalmi kancellárnak nevezte ki, Ludwig Schwerin von Krosigk birodalmi pénzügyminiszter különleges szabályozást léptetett életbe főnöke számára: hivatali bevételei után nem kellett adóznia. A nemzetiszocialista pénzügyi államtitkár pedig engedélyezte, hogy Hitler magánbevételeinek felét reklámköltségként levonhassa éves bevételéből. Hitler az 1933-ban el-

adott egymillió példány után 1 232 335 márka bevételre tett szert, amelyből így 616 167 márkát vontak le, s az így fennmaradó összeg után 297 005 márka adót kellett volna befizetnie, amit azonban

nem tett meg, mint ahogy a következő évben, 1934-ben sem, amikor adófizetési kötelezettsége (jövedelmi adó, egyházi adó, házassági segély, forgalmi adó) összesen 405 494 márkát tett ki. A birodalmi pénzügyminisztérium és a müncheni tartományi adóhivatal vezetőjének levélváltása nyomán Hitlert 1935. március 12-én törölték a német adónyilvántartásból, s ezután már semmiféle adót sem kellett fizetnie.

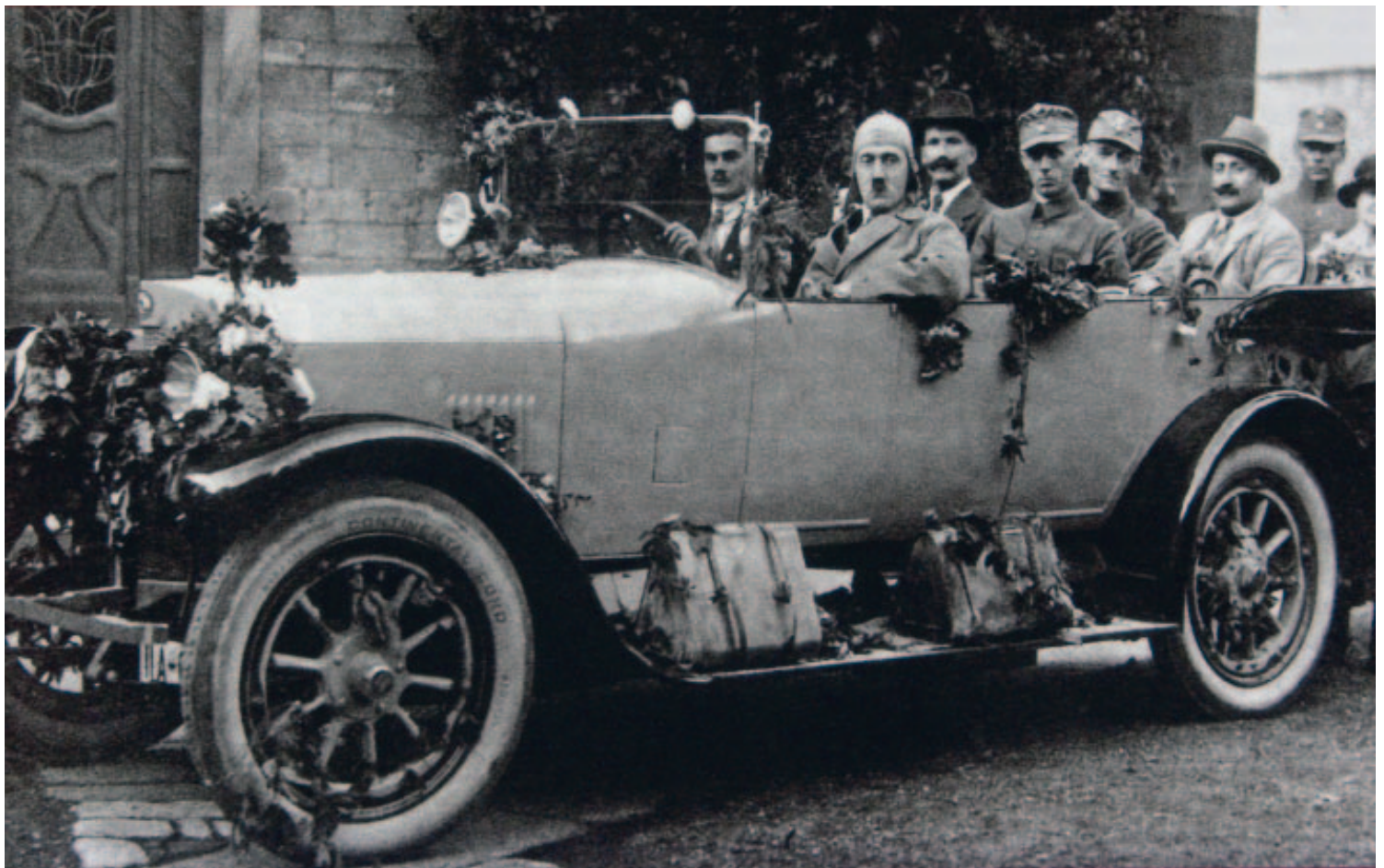
Hitler *Mein Kampf*ből származó bevétele durva becslés szerint jelentősen meghaladta a 12 millió birodalmi márkát. 12,4 millió példánnyal és minimum egy márka szerzői honoráriummal számolhatunk minden eladott könyv után. 1944-ben a kiadó szerzői számláján 5,5 millió márka volt, egy évvel később pedig, amikor az amerikai katonai kormányzat lefoglalta a számlát, majdnem 7 millió márka. Hitler kancellársága alatt azonban a *Mein Kampf*ből származó bevételei már csak mellékbevételek voltak. Még nagyobb jövedelme – minimum 50 millió márka – származott az arcképével nyomtatott bélyegekből, képeslapokból, ajándéktárgyakból és más, szemé-

lyiségéhez kapcsolódó termékek értékesítéséből.

Busás hasznót hoztak a Heinrich Hoffmann „birodalmi fotóriporter” által Hitlerről készített felvételek is. Hitler 1931–1940 között több mint 30 képes albumot adott ki százezres példányszámokban, 10–13 márkás áron. Hoffmann faksimile formában kiadta megbízója akvarelljeinek egy részét, darabját 100 márkáért, a reprodukció jogát pedig külön eladta egy amerikai cégnek. Hitler visszavásárolta egykor készített akvarelljeit, s borsos áron, akár 30 ezer márkáért is árulta darabját.

Ezenkívül ő és meghatalmazottai, Martin Bormann és főadjudánsa, Julius Schaub fértek hozzá a német gazdaság Adolf Hitler-adományához (a vállalkozások éves bértömegük fél százalékát fizették be különadóként). Ebből 1945-ig 700 millió márka folyt be. Az összeg Hitler és a meghatalmazottak rendelkezésére állt. Részben ebből fizették például a berlini Új Birodalmi Kancellária nagyratörő építkezését. Egyedül a Berghof kiépítése Obersalzbergen a bunkerekkel, laktanyákkal és a kancellária melléképületeivel majdnem egymilliárd márkába került.

Hitler 20 000 márkáért megvásárolt, luxuskategóriájú, kompresszoros Mercedesében

Hitler a Harmadik Birodalom kiterjedt korrupciós rendszerében rendkívül nagy összegekkel és állami ingatlanokkal jutalmazta politikai és katonai elitjét. Sebastian Haffner történész és publicista már 1940-ben Angliában megjelent könyvében „*határtalan korrupciót*,” „*rendkívüli méretű lopást*” emlegetett, s a „*közpénzek arcátlan igénybevételével*” vádolta meg az uralgó réteget, amely „*új főnemességnek*” képzeli magát. Az ajándékozási titoktartásról és diszkrécióról Hans Heinrich Lammers, a birodalmi kancellária miniszteri rangú főnöke gondoskodott. Ő és Bormann külön alappal rendelkezett e jutalmak kifizetésére.

A jog és a törvényesség semmibevétele a költségvetésben is megmutatkozott. 1934–1935-től gyorsan növekedtek a különböző jogcímenek – támogatás, segély, nyugdíjmelés, nyugdíjkiegészítés, tiszteletbeli zsold stb. – juttatott, havi néhány száz márkás támogatások, valamint a külföldi politikusok számára vásárolt különböző ajándékok költségei is.

1937 júliusától a Wehrmacht tisztjeinek évi rendes szabadságát pótlólagos összegekkel támogatták, amelyek keretét a háború alatt rövidesen évi kétmillió márkára emelték. 1940 júliusában, a győztes franciaországi hadjárat után Hitler újabb kitüntetéseket és pénzügyi támogatásokat hozott létre. 12 tábornokot vezértábornaggyá nevezett ki, Göring pedig birodalmi marsall lett. E rendelkezési alaptól fizették az állami temetéseket is. A párizsi német követség meggyilkolt tanácsosának temetési költségét Meissner államtitkár 150-200 ezer márkára becsülte, amelyből a temetés csak 50 ezerbe került, a többit a párttagok utaztatására és felvonultatására költötték. Mivel azonban az esemény az 1938. november 9-i ún. birodalmi kristályéjszaka ürügyül szolgált, a temetés költségeire nem voltak tekintettel.

Az állami pénzek számolatlanul áramlottak külföldi politikusoknak és diplomatáknak is, erre külön költségvetés volt. 1937–1940 között Pál jugoszláv kormányzó, Faruk egyiptomi király, I. Zogu albán király, a spanyol Franco tábornok és a kínai Csang Kajsek marsall kapott 20–34 ezer márká közötti értékű Mercedes személygépkocsit. Mussolini számos ajándéka mellett ebben a rovatban bukkant fel

HITLER A HOLLAND MŰKINCSPIACON

Hitler a holland műkincspiacon 1940 végéig több mint 15 millió guldent költött, s a háború végére tízezer festményt és műkincset vásárolt össze, nem számítva a gobelineket, régi fegyvereket és bútorokat. Csaknem száz közvetítőügynök dolgozott neki egész Európában. Mégsem kerülhetett egyetlenegy műkincs sem az általa megálmódott linzi képtárba. 1944-ben legnagyobb részüket a légitámadások elől az Alt Aussee-i sóbányába rejtették. Amikor az amerikai csapatok elérték Münchent, már csak 73 kép volt a Führerbauban.

Hitler milliőit és műkincseit végül lefoglalták. Vagyontárgyaiból azok, amelyeket 1951-ig nem adtak vissza eredeti tulajdonosaiknak, a Bajor Szabadállam kezelésébe kerültek. Ausztriai tulajdonai pedig az ottani kormány hatáskörébe tartoznak. Obersalzbergből nem sok maradt a bombázások miatt. A kehlsteini ház megvan, a Platterhofból amerikai szálloda lett.

1943 februárjában egy motoros jacht 400-500 ezer márkás költsége is. Az iratok ugyan nem nevezték meg a kedvezményezettet, de ez minden jel szerint Horthy Miklós volt. 1938 tavaszán például Hitler ebből a különalaptól fedezte olaszországi utazását, amely kíséretének új egyenruhájával együtt 210 ezer márkába került. A költségvetésből Hitler számára elkülönített összeg az 1935. évi 3,3 millió márkáról 1944–1945-re 40 millió márkára nőtt, amellyel kizárólag ő rendelkezett.

A háború alatt Hitler tudatosan korrumpálta katonai és polgári elitjét, illetve egykori politikai ellenfeleit. A különböző katonai és szolgálati jubileumok vagy az 50., 60., 65., 70. születésnap alkalmából „a német nép köszöneteként” kiutalt adómentes támogatás rendszerint 100–600 ezer márká között mozgott. 1943. áprilisában, 50. születésnapján Ribbentrop birodalmi külügyminiszter 500 ezer márkáról szóló, adómentes csekket kapott ajándékba, egyébként már a másodikikat abban a hónapban. 1944 májusában Lammers kancelláriaminiszter 65. születésnapjára vadászkastélyt, egy 54

ezer márkás festményt és 600 ezer márká készpénzt kapott. Kurt Daluege SS-Oberstgruppenführer és rendőrségi vezérezredes betegszabadságát az általa kiválasztott s ajándékba kapott birtokon töltötte. Még az NSDAP, az SA és az SS alacsonyabb rangú funkcionáriusainak is jutott néhány tízezer márkás támogatás. A kisembereknek és háborús veteránoknak azonban meg kellett elégedniük néhány száz márkás jutalommal, a Führer fényképével vagy éppenséggel a *Mein Kampf* egy díszesebb kiadásával.

„*Művészeimnek úgy kell élniük, mint a hercegeknek, s nem padlásszobában lakniuk, miként a művészletről vallott romantikus elképzeléseikben szerepel*” – vélekedett Hitler. Az építészek és szobrászok támogatását Albert Speer szorgalmazta. A meglehetősen vitatott művészi tevékenységet felmutató Arno Breker szobrász 1941-ben 900 ezer márká bevételt könyvelhetett el az állami megrendelésekből. De mivel minden pénz kifolyt a kezéből, 1942 tavaszán a Führer további 250 ezer márkás adómentes támogatást hagyott jóvá számára. Goebbels javaslatára Leni Riefenstahl 100 ezer márkát kapott olimpiafilmjéért, amelyet 1938 áprilisában, Hitler 49. születésnapján mutattak be. Több millió márkát keresett Zarah Leander, a svéd származású színésznő is, aki az emigrált Marlene Dietrich nyomdokába lépve szórakoztatta a németeket.

Az egyre nagyobb, szinte már monarchikus színezetű támogatásokkal teljesen ellentétesek voltak a náci Németország fizetési viszonyai. Közben a miniszteri fizetések havi 1700-1800 márká körül mozogtak, a munkásoknak 120 márkás havi keresettel kellett megelégedniük.

A rendszer jobban megfizette a koncentrációs táborok évente növekvő számú őrszemélyzetét. Egy 25 éves, hajadon női felügyelő 1943–1944-ben például havonta bruttó 186 márkát keresett, s a levonások után tisztán 105 márkája maradt, amelyhez még 35 márká túlóradíj járult. Egy súlyosan sebesült páncélos főhadnagy 1942-ben pótlékokkal együtt bruttó 370 márkát kapott, s a levonások után 226 márkája maradt. Viszonyításként lássuk egyes alapvető élelmiszerek árát: nyeged kiló vaj 0,80, 50 kg burgonya 3,80, fél kiló levestűs 0,90, marhahús 1,15, sertéshús 1, zsírszalonna 1,10 márkába, egy db tojás 11, egy liter folyóbor 40 pfennigbe került. ♦